

Irak-luu maakuntalehtien hampaissa

Suomen maaliskuisten eduskuntavaalien loppupäivien Irak-debattia voi tarkastella vain jälkiviisauden valossa.

Vaalit voitti Anneli Jäätteenmäen johtama Suomen Keskusta. Vaalitaistelun loppuvaiheessa Jäätteenmäki haastoi silloisen pääministerin, SDP:n puheenjohtajan Paavo Lipposen tiedoilla, joiden mukaan Lipposen kannanottojen takia Suomi oli liitetty USA:n Irakiin suunnitteleman hyökkäyksen tukijoihin.

Tiedämme nyt kaikki, keneltä Jäätteenmäki oli tietonsa saanut. Tiedämme senkin, että hänen pääministeriytensä päättyi jo kesäkuussa. Tätä kirjoitettaessa ei vielä ole tietoa, miten tietovuodosta käytävässä oikeudenkäynnissä käy, mutta syytteen sai myös Jäätteenmäki.

En ole nähnyt valistunutta spekulatiota kummempaa arviota siitä, mikä Irak-debatin merkitys eduskuntavaalien lopputulokselle oli. Itse uskon, että juuri tämä yhteenotto latsasi vaalitaisteluun sen loppupäivien sähköisyyden. Tunteet nousivat pintaan. Äänestysprosentti nousi, ja luultavasti sekä SDP että keskusta vahvistivat asemiaan. Jäänee uskon asiaksi, olisiko kahden suurimman puolueen järjestys ollut toinen ilman Irak-kortilla nokittamista?

Joka tapauksessa väittelyn merkitystä nostaa sen myöhemmin synnyttämät dramaattiset tapahtumat, se jälkiviisauden valo.

Vaalitaistelun loppuvaiheen sähköisyys jäi vaikutelmaksi ennen kaikkea televisiosta ja iltapäivälehdistä. Sähköisyyden taisteluun toi sen kiteytyminen kaksinkamppailuksi, pääministerivaaliksi. Tätä ajatusta pönkitti erityisesti SDP ja Lipponen, mutta tema sopi myös keskustalle. ”Nyt äänestetään pääministeristä kaikissa vaalipiireissä” oli Paavo Lipposen viesti viimeisessä televisiotentissä.

Maakuntalehtien etsikkopaikka

Todellisuudessa kyse oli kuitenkin eduskuntavaaleista, joissa valittiin 200 kansanedustajaa parintuhannen ehdokkaan joukosta. Puolucitakin oli mukana kymmenkunta ja erilaisia villejä yrittäjiä vielä päälle.

Ehdokkaiden ehdoton enemmistö vaalitaistelun toreilla, turuilla ja tupailloissa ajatteli ensisijaisesti jotakin muuta kuin ”pääministerikysymystä”, eli muun muassa sitä, pääsenkö läpi itse, antaako tulos edes lupauksia urasta jne. Varmasti ehdokkailla oli mielessään myös asiat, joiden puolesta he halusivat vaikuttaa: rakennetaanko moottoritie, suojellaanko soita, nostetaanko eläkejärjestelmää tai opintotukea, miten pärjätään EU-direktiivien puristuksessa...

Koska kukin saa äänestää vain omassa vaalipiirissään ja oman vaalipiirinsä ehdokkaita, on selvää, että maakuntien ykköslehtien asennoitumisella on vaikutusta.

Valitsisin tarkasteluni kohteeksi monessa mielessä edustavan valikoiman länsirannikon maakuntalehtiä. Miten suhtautuivat Turun Sanomat, Satakunnan Kansa, Pohjalainen, Keskipohjanmaa, Kaleva ja Pohjolan Sanomat Anneli Jäätteenmäen käynnistämään Irak-keskusteluun? Millaisen aseman se eri alueilla ja erilaisen taustan omaavissa lehdissä sai? Mistä vissit eroavaisuudet lehtien välillä johtuivat?

Ajallisesti tarkastelu alkaa maaliskuun seitsemännestä päivästä 2003. Juuri kuudennen päivän iltanahan Anneli Jäätteenmäki iski pöytään varsinaisen Irak-korttinsa MTV:n vaalitentissä. Tarkasteluni päättyy vaalien jälkeiseen tiistaihin. Lehtien numeroita kertyy siis tusina.

Sen verran laajennan otostani kuudesta länsirannikon lehdestä, että lueskelin samalta ajalta myös Helsingin Sanomia ja Seinäjoella ilmestyvää Ilkkaa. Ilkka on maakuntien ykköslehdistä ainakin mielipidesivunsa osalta kaikkein puoluekantaisin ja maakuntalehdistä ehkä eniten myös käydyn vaalitaistelun soturi. Helsingin Sanomat puolestaan on suomalaisen päivälehdistön lippulaiva, jota minkä tahansa vaalin häviäjien on taipumus syyttää häviämisestään, tai ennen oli. Maaliskuun vaalituloksesta en ole nähnyt kenenkään syyttävän Hesaria, mistä voitaneen päätellä, ettei lehden suosikki tällä kertaa voittanut.

Yksi soti paljain kilvin

Joku, taisi olla Aimo Massinen Turun Sanomissa, on luonnehtinut vaalien jälkeen syntynyttä Anneli Jäätteenmäen johtamaa hallitusta ”Hokkasen-Laatikaisen” hallitukseksi. Epäilemättä vaalitulokset ja kyseinen hallitus olivat Ilkalle ja Keski-suomalaiselle mieluisia, ja herroilla päätoimittajilla oli oma osuutensa tapahtumien kulkuun.

Turun Sanomien ennen vaaleja ja vähän niiden jälkeenkin julkaisemien pääkirjoitussivujen perusteella oli helppo aistia, että Lipposen-Italän hallitus olisi ollut lehdelle, ainakin sen journalistiselle johdolle, mieluisampi.

Vielä selvemmin saman asian saattoi lukea Pohjalaisesta. Selittääkö asennoitumista lehtien perinne, päätoimittajien oma kanta, omistajien sanelu vai pyrkimys lukijoiden asenteiden myötäilyyn?

Yleistä vastausta ei voi antaa tekemättä vääryyttä yksittäistapauksille. Pohjalaisen omistaa nykyisin Ilkka-konserni, joten se siltä osin omistajan sanelusta. Luonnollisesti perinne vaikuttaa kaikissa lehdissä. Kyse ei ole vain lehden tekijöiden tavasta asennoitua maailmaan. Kyse on myös perinteessä kiinni olevien lukijoiden odotuksista.

Kuvaava esimerkki pisti silmään Ilkasta. Sen ”Suoraa puhetta” -palstalla nurmolainen lukija aloittaa purkauksensa: ”Kyllä on aikoihin eletty, että Ilkka julkistaa lähes puolen sivun jutun värikuvineen etusivulla keskustan pahimmasta kilpailijasta Paavo Lipposesta. Kyllä antaa huonon kuvan lehdestä.” Päätoimittaja Hokkanen vastaa, että onhan pääministerin käynti maakunnassa etusivun uutinen, mutta jatkaa, että lehden kanta Lipposen politiikkaan ”lienee kuitenkin tullut mielipidesivulla selväksi”.

Hokkasen käyttämää potentiaalia lienee tässä yhteydessä lupa luonnehtia – nurmolaisen lukijan purkauksesta huolimatta – tyylikeinoksi tai pohjalaiseksi huumoriksi.

Ilkalle, toisin kuin muille otokseni maakuntalehdille, Irak-debatin käänteet olivat koko ajan myös suuria, usein etusivulle sijoitettuja uutisia. Tätä ehkä voisi luonnehtia etukäteiseksi jälkiviisaudeksi, mutta kaiketi kysymys oli siitä, miten intensiivisesti lehti eli nimenomaan Jätteenmäen kampanjan virrassa. Riippumattomaksi julistautunut, mutta sitoutumattomuutta karttava Ilkka oli tähän kampanjaan sataprosenttisen sitoutunut. Pääosin kai poliittisista, miksei himpun verran maakunnallisistakin, syistä.

Syntyperäisenä lapualaisena Anneli Jätteenmäki oli Ilkalle oman alueen ehdokas maan johtoon. Tosin Lapua on enemmän Pohjalaisen kuin Ilkan aluetta, mutta niillä lakeuksilla politiikka ajaa vielä nurkkapatriotismin ohi. Tuskin voi ajatella, että minkään muun maakunnan ykköslehti olisi suhtautunut pääkirjoituksissaan omalta alueeltaan nousseeseen pääministeriehdokkaaseen yhtä tyylysti kuin Pohjalainen Jätteenmäkeen. Tämä silläkin varauksella, että toki Jätteenmäki oli viime maaliskuun vaaleissa vaihtanut vaalipiirinsä Helsinkiin.

Tähän asiaan lukijoita ei sytytetty

Turun Sanomat ja Kaleva seurasivat tapahtumia myös omien toimittajiensa uutisissa, joissa yleensä varsin tasapuolisesti kyseltiin molempien leirien näke-

myksiä. Pienet maakuntalehdet tyytyivät STT:n uutisiin sekä asian käsitte-lyyn pääkirjoituksissa ja kolumneissa.

Länsirannikon lehtien yleisönosastoihin Irak-väittely ei levinnyt. Kaikissa lehdissä oli muutamia kirjoituksia, mutta vain muutamia. Esimerkiksi mielipidesivuihinsa ansiokkaasti panostanut Keskipohjanmaa julkaisi noiden puolentoista viikon aikana noin 150 yleisönosastokirjoitusta, mutta Irak-teemaan niistä tartuttiin vain parissa.

Miksi? Sensuuriin en usko, mutta en oikein usko siihenkään, etteikö asia olisi kansaa kiinnostanut? Ehkäpä lehtien lukijoilla oli liian vähän eväitä kannottojen kirjoittamiseen. Ainakin aikaa oli niukasti suhteessa tapahtumien käänteeseen ja vaalien lähestymiseen. Valtakunnalliset väittelyt taitavat aina löytää tiensä yleisönosastoihin viiveellä.

Maakuntalehdistä ei myöskään löytynyt kovinkaan paljon juttuja, jotka olisivat pyrkineet monipuolisesti analysoimaan asiaa, sen paremmin uutis-kuin mielipidesivuiltakaan. Jukka Tarkan kolumnin Satakunnan Kansassa voi katoa edustavan harvoja analyttisiä juttuja, vaikka siinäkin oli analyysin ohella mukana runsaasti asenteellisuutta.

Mainitsin jo, että pääkirjoituksissa ja lehtien johtavien toimittajien kolumneissa Anneli Jätteenmäki sai huutia Turun Sanomilta ja Pohjalaiselta. Jonkinasteista tukea Jätteenmäelle tuli vasta hiljattain keskustan ”äänenkannattamisesta” luopuneelta Pohjolan Sanomilta. Satakunnan Kansa, Keskipohjanmaa ja Kaleva olivat hyvin neutraaleja.

Kalevan kanta puolin ja toisin

Kaleva tuntui suorastaan pinnistelevän puolueettomuudessaan. Jos pääkirjoitusivun ”Päivän sitaatit” -palstalla oli pätkä vaikkapa Hesarin tuomiosta Jätteenmäelle, niin seuraavaksi sitaatiksi oli jo nostettu Ilkan täysin päinvastainen kanta. Maan johtavien poliittisten kommentaattoreiden joukkoon ehdottomasti luettava päätoimittaja Risto Uimonen vaikenä omissa kolumneissaan Irak-kiistelystä vaalien alla täysin. Kalevan signeerattomissa pääkirjoituksissa Uimosen kynän jälki epäilemättä näkyi. Myös ne olivat korostetun tasapuolisia.

Mistä Kalevan puolueettomuus ja pidättyväisyys tässä asiassa mahtoi joutua? Jo 1950-luvun alussa (edistys)puolueen äänenkannattajuudesta luopuneesta ja Pohjois-Suomen äänenkannattajaksi julistautuneesta lehdestähän on sentään vuosien varrella totuttu löytämään hyvinkin sapekkaita Suomen Keskustaa ja sen edeltäjiä koskevia kannanottoja.

Sytä oli luullakseni ainakin kolme. Kaksi näistä liittyi Anneli Jätteenmäkeen, yksi Kalevan lukijakuntaan. Kaleva koki olleensa foorumi, jossa koko Irak-väittely pantiin alulle. Tavallaan se sitä olikin, sillä ensimmäisen Lipposen Irak-politiikkaan kohdistuneen arvostelunsa Anneli Jätteenmäki toi julki nimenomaan Kalevan haastattelussa tammikuussa.

Toiseksi Kalevalla ja sen päätoimittajalla oli varmasti halu pysyä hyvissä väleissä tulevan pääministerin kanssa, olipa hän kumpi hyvänsä. Epäilemättä Risto Uimonen arveli keskustan voittavan. Ajatus Jätteenmäen aviomiehen Jorma Mellerin värväämisestä Kalevan kolumnistiksi syntyi varmasti hyvissä ajoin.

Kolmanneksi puolueiden voimasuhteet Kalevan ydinlevikkialueella Oulussa ja sen lähiympäristössä ovat muutamassa vuosikymmenessä radikaalisti muuttuneet. Keskustasta on tullut valtapuolue jopa Oulussa. Sen äänestäjät ovat suurin ryhmä myös Kalevan tilaajakunnassa. Tämä vaikuttaa, ja Uimonen päätoimittajakaudella vaikutus on näkynyt myös lehdessä.¹

Ykköspäätoimittajat poissa rivistä

Myös muiden lehtien ykköspäätoimittajat varoivat omissa nimissään² julkaisuissa kirjoituksissa sotkemasta käsiään Irak-jupakkaan. Pohjalaisessakin rajujen Jätteenmäkeä vastaan ja Lipposen puolesta kirjoitettujen pääkirjoitusten alta löytyi aina pääkirjoitustoimittaja Matti Kuparin nimi. Tyyliolaji oli juuri se, mihin lehden vanhemmat lukijat lienevät tottuneet jo vahvasti kokoomuslaisen Vaasa-lehden aikoihin.

Ulkoministeriön palveluksesta Pohjalaisen päätoimittajaksi edellisenä syksynä siirtyneen Markku Mantilan olisi kuvitellut jo työkokemuksensa takia kirjoittavan Irak-kysymyksestä, mutta sen hän tarkastelujaksoni aikana teki vasta kaksi päivää vaalien jälkeen. Silloin pääkirjoituksen sävy onkin sitten jo vallan toinen. Siinä jopa vilautetaan mahdollisuutta, että Lipposelle olisikin käynyt niin, ”että Washingtonissa tuli puhutuksi sivu suun ja sen paljastumisen harmitti”.

Myös Satakunnan Kansan päätoimittaja Jouko Jokinen oli ruorissa ensimmäistä kertaa eduskuntavaalien alla. Päätoimittajan vaihdos on näkynyt lehdessä. Lukijoiden mielipiteet on nostettu lehden toimittajien ja kolumnistien rinnalle, ja niitä riittää laidasta laitaan. Pääkirjoitukset elävät ajassa ja ovat perusteltuja.

Iltapäivälehtiin vuodettujen muistioiden tultua julki Satakunnan Kansa otti kantaa myös ulkopoliitiikkaan liittyvän vaalikeskustelun puolesta päättämällä pääkirjoituksensa: ”Jätteenmäen esittämästä kritiikistä olisi pystyttävä kes-

kustelemaan asiallisesti. Ulkopoliittisen keskustelun kieltämisessä haiskahtaa tymeä menneisyyden tuulahdus.”

Kannanotto on noteerattava sikälikin, että länsirannikon lehdistä juuri Satakunnan Kansa teki ehkä kaikkein eniten työtä nostaakseen vaalitaistelun paikalliselle agendalle maakunnan omilta ihmisiltä nousevia kysymyksiä. Irakkiiistan nouseminen vaalitaistelun keskiöön olisi voinut tässä tilanteessa synnyttää tymeitäkin purkauksia.

Satakunnan Kansa kannatti aikanaan kokoomusta. Sen kanssa samaan AlmaMedian perheeseen nyt kuuluva Pohjolan Sanomat oli keskustan lehti, kuten omistukseltaan itsenäinen Keskipohjanmaakin. Molemmat vanhat keskustalehdet pyrkivät vaalienaluskirjoittelussaan selvästi korostamaan nykyistä sitoutumatonta statustaan. Lehdet ovat pienempiä kuin Satakunnan Kansa tai Kaleva, mutta tästä juontuvat erot huomioon ottaen sekä Kokkolan että Kemmin lehdet muistuttavat sekä uutisoinniltaan että kannanotoiltaan paljon enemmän Porin ja Oulun lehtiä kuin Ilkkaa.

Se, että Keskipohjanmaan suhtautuminen Anneli Jäätteenmäen avauksiin oli nihkeämpi kuin Pohjolan Sanomien, lienee johtunut enemmänkin henkilöistä kuin lehden sitoutumattomuuden pitemmästä historiasta. Juuri Jäätteenmäki tukijoineenhan sysäsi Keskipohjanmaalle läheisen maakunnan oman pojan ja lehtiyhtiön hallituksessakin istuvan Esko Ahon syrjään keskustan johtotehtävistä ja samalla ylipäätään politiikasta. Pohjanmailla on eronsa; lehdistä luettuna ne ovat melkoisia.

Kaleva ja Satakunnan Kansa olivat kumpikin rekrytoineet uudet päätoimittajansa Helsingin Sanomien kermanekukkeroksesta. Silti nämä lehdet eivät vaalien aluspäivien numeroissaan muistuttaneet kannanotoissaan Hesaria. Sen sijaan Turun Sanomat sen teki.

Apinoinnista ei kuitenkaan ollut kyse. Räväkimmät kannanotot pääkirjoitussivulla ilmestyivät samana päivänä, lauantaina 8.3. Muistioiden julkitulon jälkeen Helsingin Sanomat muuttui varovaisemmaksi, Turun Sanomat ei. Paljastuksista huolimatta se esimerkiksi julkisti pääkirjoituksensa (13.3.) otsikossa, että ”kärpäsestä tehtiin Irak-linjakiistassa vaalihärkänen”.

Miksi näin oli? Osin varmaan siksi, etteivät keskustan äänestäjät ole Turun Sanomille niin keskeinen tilaajajoukko kuin esimerkiksi Kalevalle. Osin ehkä siksi, että lehti on vakiinnuttanut asemansa maan johtavien poliitikkojen valtakunnallisia uutisia tuottavien kolumnien foorumina. Sen ei tarvitse salata omia asenteitaan ystävien menettämisen pelossa. Ikärasismien etukäteen kiistäen, ehkä siksikin, että journalistinen johtoporras on Turun Sanomissa muita lukemiani lehtiä tuntuvasti varttuneempi.

Maakuntalehdet vallan vainukoirina

Jos Tampereen toimittajakoulutuksen sadat pääsykokeisiin osallistujat jotakin muistavat Risto Kuneliuksen kirjasta ”Viestinnän vallassa”, niin se on lehdistön vertaaminen koiriin. Onko lehdistö vahtikoira, sylikoira vai rakkikoira, Kunelius kysyy.

Luettuani nivaskat suomalaisia maakuntalehtiä viime vuoden maaliskuun eduskuntavaaleja edeltävältä viikolta lisäksi näiden koirien luetteloon vielä vainukoiran ja vetokoiran. Eikä kyse todellakaan ole tutkivasta journalismista, siis sellaisesta, että yritettäisiin etsiä todelliset vallanpitäjät ja paljastaa heidän kasvonsa lukijoille. Pikemminkin yritetään vainuta se, mihin valta on menossa ja kenen valjaisiin olisi syytä hypätä.

Kyse on maakuntalehtien tarpeesta pönkittää omaa asemaansa. Siihen sitten on monenlaisia strategioita, joihin vaikuttavat niin maakuntien erilainen sijoittuminen keskusta–periferia -akselilla, poliittinen ja kulttuurinen perinne ja asenneilmasto, lehden oma historia sekä lehden journalistisen johdon asennoituminen.

Näin en kirjoita moittiakseni. Lehtien pyrkimyksessä pönkittää omaa asemaansa ei ole paha sanottavaa. Suomelle ja suomalaisille on rikkaus, että meillä on vahva maakuntalehdistö. Sen ei ole mahdotonta tarkastella maailmaa myös Helsingin näkökulmasta, vaikka pääkaupungin toimituksille tuntuakin olevan ylittämätön kynnys ymmärtää maakuntien horisontteja.

Maakuntalehdet tuottavat paljon valtakunnallisia uutisia. On hyvä, jos ja kun lehdet pystyvät säilyttämään persoonalliset piirteensä. Vaalien alla erot olivat helposti nähtävissä. Kukin lehti pureksi Irak-luunsa omalla tavallaan. Silti tämän luun osalta purenta oli enimmäkseen laiskahkoa. Vainukoirat olivat selvästi ymmällään.

Seppo Huiku työskentelee nykyisin päätoimittajana Loimaan Lehdessä.

Viitteet

- 1 Tämän Risto Uimonen vahvisti myös itse kesällä 2002 suunnittelemaani tutkimusta varten tekemässäni haastattelussa.
- 2 Länsirannikon kuudesta lehdestä Turun Sanomat, Satakunnan Kansan ja Kaleva julkaisevat signeerattomat pääkirjoitukset, Pohjalaisen, Keskipohjanmaan ja Pohjolan Sanomien pääkirjoituksien alla on kirjoittajan nimi.